

PŘEDMLUVA K ČESKÉMU VYDÁNÍ

Levy Gintzburg – hebrejsky לוי גינצבורג – se narodil 28. listopadu 1873 v litevském Kaunasu (Kovno). Z otcovy strany byl přímým potomkem několika významných rabínů, přičemž jistý předek ze strany matčiny byl dokonce bratrem jedné z nejvýznamnějších židovských duchovních a intelektuálních osobností moderní doby – proslulého talmudisty, halachisty, kabalisty a všestranného přírodovědce Gaona z Vilna (Elija ben Solomon Zalman, haGra, 1720–1797). Stejně jako u jeho slavného předka z 18. století, i u Levyho záhy se již projevil talent zázračného dítěte, disponujícího fenomenální pamětí. Studoval na nejvýznačnějších litevských ješivách. Otec se posléze z obchodních důvodů přestěhoval i s rodinou do Amsterdamu, a tak byl Levy poslán na studia do Německa, kde dokončil rabínské i světské vzdělání. V jedenadvaceti letech nastoupil na Štrasburskou univerzitu, kde se u významného orientalisty Theodora Nöldekeho zabýval semitskými jazyky a literaturou. V roce 1898 získal pak doktorát na Heideberské univerzitě, kde obhájil dizertační práci *Agada u církevních otců a v apokryfní literatuře*. Jako vědec vynikal nevšední schopností vstřebávat stovky příběhů a jejich verzí v původních jazycích a všimnout si rozdílů, jež naznačují, který příběh je původní a který odvozený. Své vskutku revoluční odborné články o židovské agadě, jež ohromovaly šíří záběru a jež se později staly základem jeho jedinečného díla *Legendy Židů*, začal publikovat na přelomu 19. a 20. století (první článek vyšel r. 1898). V roce 1899 emigroval do Spojených států amerických, neboť v Německu nemohl jako Žid získat místo na univerzitě. Zde přijal jméno Louis Ginzberg. Ironií osudu nebyl na univerzitu přijat ani za oceánem, neboť pro tamní kruhy zastával naopak názory *příliš liberální* (s nimiž se těžce vyrovnával i Louisův zbožný otec).

Louis nicméně sehnal důležitou práci a během několika let napsal přes sto příspěvků pro *Židovskou encyklopedii* (*The Jewish Encyclopaedia*) – a nakonec se dočkal: v roce 1902 byl jmenován profesorem Talmudu na Židovském teologickém semináři (Jewish Theological Seminary), kde vyučoval víceméně až do své smrti. Zemřel 11. listopadu 1953 v New York City. Vyškolil zhruba 650 rabínů a stal se jednou z vůdčích osobností amerického konzervativního hnutí. Kromě svého stěžejního díla publikoval

ještě dalších osm odborných knih a nesčetné množství článků a esejů. Zároveň však dostal příležitost sepsat pro Židovskou vydavatelskou společnost (The Jewish Publication Society) asi třísetstránkovou knihu o židovských legendách. Rozsah knihy se postupem času rozrostl zhruba desetinásobně – do mimořádného díla o sedmi svazcích, jež se stalo prvním uceleným a vyčerpávajícím pokusem o kritické zhodnocení vývoje židovských legend.

Vzhledem k tomu, že Ginzberg neměl o svých znalostech angličtiny valné mínění (později se ukázalo, že dosti neoprávněně), musel být jeho rukopis, psaný částečně německy a anglicky, přeložen do angličtiny. Tohoto úkolu se ujala tajemnice a šéfredaktorka zmíněného vydavatelství Henrietta Szoldová, která anglickému textu propůjčila neobyčejnou (říká se, že až viktoriánskou) poetiku a čtivost.

Závěrečné díly přeložil mladý Paul Radin, budoucí věhlasný antropolog. Základní text *Legendy Židů* vyšel již roku 1909 (I), 1910 (II), 1911 (III) a 1913 (IV). Vydávání odborných vysvětlivek se bohužel opožďovalo. Poznámky ke svazkům I-II (svazek V) vyšly až v roce 1925, poznámky ke svazkům III-IV (svazek VI) v roce 1928. Rejstřík (svazek VII) sestavil Boaz Cohen v roce 1938. Ginzberg ještě plánoval sepsat dodatky I a II, na něž se v poznámkách na mnoha místech odkazuje a jež nazval *Exkurzy*, ale nevíme, zda je měl připravené do tisku. Jisté je jen to, že se jejich vydání nikdy neuskutečnilo.

A o čem Ginzbergovo dílo *Legendy Židů* pojednává?

V souvislosti s literaturou rabínů žijících v římské Palestině a Babelónii během prvních šesti století našeho letopočtu se výraz „agada“ – doslova „vyprávění“ či „to, co se předává ústním podáním“ – používá pro označení sbírek židovských spisů, představujících učenou interpretaci Bible a dochovaných převážně v Talmudu a midrašických textech. Ginzberga osobně zajímala agada především jako tradice *židovských lidových vyprávění* o biblických postavách – tedy ve smyslu spontánní lidové tvořivosti, příběhů „o lidech a pro lidi“, jež v biblickém podání v této podobě nenajdeme a jež lidu slavnou minulost připomínají a umožňují mu zapomenout na neradostnou přítomnost. Ginzbergovo pojetí bylo revoluční, v příkrém rozporu s tím, jak agadu vnímal vlivný zakladatel kritického studia židovských tradic Leopold Zunz, který ji mylně považoval za „produkt učené rabínské mysli“. Ginzberg ukázal, že dokonce ani rabínská halacha není odtržená od lidového života (škola a domov byly u Židů vždy nerozpojitelné), natož samotná agada. Tyto agadické příběhy nazval „legendy“ a snažil se dopídit jejich původního zdroje a podoby (rabínská

scholastika je pouze zasadila do poněkud nezáživného a zavádějícího rámce, protože příběhy využívala pro didaktické účely). Časem se Ginzberg přesvědčil, že právě nejstarší agadické formy zachovány jsou v apokryfní literatuře a textech raných církevních otců – navzdory skutečnosti, že dávní autoři židovský původ těchto legend *záměrně zamlčovali*.

Ač tedy měly talmudické a midrašické texty důležitost vsutku mimořádnou, Ginzberg své dílo nenazval *Legendy rabínů*. Pochopil, že agada představovala mnohem starší a rozsáhlejší pramen než samotné texty rabínskému judaismu, jež prakticky vznikaly až po zboření Chrámu, tedy po sedmdesátém roce našeho letopočtu. Původ agady nacházel se v rané postbiblické literatuře, zejména v apokryfech a pseudepigraphách, jež vznikaly ve staletích před začátkem našeho letopočtu a jež původně sepsány byly hebrejsky, ale dochovaly se posléze jen v překladech, například koptských či církevněslovanských. Ginzberg si jako první uvědomil, že tyto podceňované „nepodstatné doplňky“ k biblickému kánonu jsou ve skutečnosti nejstarším svědectvím o mimobiblických židovských legendách. Z těchto spisů naneštěstí čerpala raná křesťanská církev, která si je přivlastnila a do určité míry je christianizovala – a nezřídka se stávalo, že rabíni tento trend dovršili, neboť tyto knihy šmahem odsoudili a ze židovského biblického kánonu i z pozdější židovské tradice vyřadili. Ginzberg, jehož dílo bývá povrchně vnímáno jako jakési „převyprávění Bible“, tudíž svým velkolepým projektem sledoval daleko hlubší cíl: najít v těchto knihách (ale i v dílech církevních otců a třeba i středověkých islámských komentátorů) původní židovské legendy a vrátit je do mateřského lůna judaismu. Ve svém projektu vzkříšení lidových příběhů Židů navázal na dobové snahy, jež již před ním mnozí jiní uskutečnili – například při sběru německých lidových pohádek a legend bratří Grimmové nebo při sběru legend a pohádek našich zemí Božena Němcová.

Ginzberg si dobře uvědomoval, že pozdější datace ještě neznamena, že daný text postrádá obsahy nejranějších tradic, jimiž se nikdo jiný nezabýval. Proto do svého obdivuhodně širokého záběru zahrnul i četné spisy středověkých komentátorů, homiletických vykladačů, básníků, filosofů, kabalistů či chasidů. Stal se tak rozhodně prvním a patrně dodnes nepřekonáným učencem (tím spíš, že mu při práci na Legendách bylo teprve něco přes třicet), který dokázal citovat z Talmudu a midrašů a zároveň z Filóna, jak ze *Zoharu*, tak z Tertuliána a Órigena, a zároveň schopen byl obsáhnout znalosti o starověké Mezopotámii a Egyptě či o počátcích novověké Evropy (při studiu jediné legendy pak běžně pracoval s prameny palestinskými, římskými, egyptskými a babylónskými tak, aby dovedl

jména jednotlivých protagonistů příběhu na základě znalostí většího počtu verzí téže legendy). Ač však o odhalení původní podoby té které legendy usiloval, Ginzberg věděl, že midraš a agada – tj. exegezi a imaginaci – nelze od sebe beze zbytku oddělit. I samotná agada totiž v sobě nese stopy snah vysvětlit zdánlivě neuchopitelný biblický text tak, aby přístupný byl logice uvažování tehdejšího člověka. Z Ginzbergových odborných poznámek a postřehů jasně vyplývá, že mezi lidovou legendou a exegetickou scholastikou zřetelný předěl neexistuje.

Ginzberg enormním způsobem přispěl k prohloubení našich současných znalostí. *Legendy Židů* dodnes představují odrazový můstek pro studium biblických legend obecně a nutno dodat, že Ginzbergovy závěry nebyly pozdějšími objevy tzv. svitků od Mrtvého moře a gnostických rukopisů z Nag Hammádí vyvráceny, nýbrž vesměs potvrzeny. Když k tomu přičteme i výjimečnou Ginzbergovu schopnost syntézy a vypravěčského umění, máme v rukou dílo, jež plně náleží do zlaté pokladnice světové literatury. Bez nadsázky lze říci, že Ginzberg – rozsahem svého životního díla a navzdory svým liberálním postojům – dopracoval se svatosti.

* * *

Zajímavé je, že z hlediska tvarosloví a větné skladby mají biblická hebrejšтина a pozdější aramejšтина daleko blíže k jazykům slovanským. Často se diskutuje o možnosti, že Sámó odvozeno je od Šmúel (Samuel), שמואל. Mnoho již bylo napsáno o staročeských glosách psaných hebrejským písmem (לשון כנען), známých zejména z období mezi 11. až 13. stoletím). Význačný badatel, který se touto „kenaanštinou“ zevrubně zabýval, Roman Jakobson (jehož souborné dílo na toto téma se bohužel nedočkal vydání), například zmiňuje spis *Or Zarua*, v němž autor podává mimo jiné návod, jak si v sobotu (ne)říct v obchodě o maso: pomocí téměř zaklínací formulky חצי צטוירט – „půl čtvrt“ (všimněte si, že první část je hebrejsky, druhá česky). I o Husových znalostech hebrejského jazyka víme hodně. Je dokonce velmi pravděpodobné, že k Husově diakritické reformě češtiny přispěl inspirací pražský rabín Avigdor Kara. Ač viktoriánskému stylu angličtiny, již se Ginzbergův text částečně řídil, lze jistou zvukomalebnost přiznat, nelze popřít, že z obecného hlediska svou nespornou neohebností a těžkopádností jazyky germánské za jazyky slovanskými pokulhávají. Je nepochybné, že se angličtina svým charakterem osvědčuje jako jazyky současné materialistické vědy, leč krásu posvátných textů naopak ochuzuje a umenšuje. Čeština, jež vyvíjela se v samotném srdci Evropy v chráněné kotlině,

kteřou mnozí považují za impaktivní strukturu, má pro svůj půvabně býčí, zemitě venušský, opojivě košatý charakter (na rozdíl např. od soudní němčiny, jež vyznačuje se charakterem beraním, ohnivě marsovským, přísně strohým) mimořádné předpoklady předvést jazykový potenciál *Legend Židů* v podobě, jakou si tyto příběhy zasluhují. Koneckonců, ne nadarmo císař Karel IV. koncipoval Nové Město pražské na principech posvátné geometrie jako zhmotnění Nového Jeruzaléma!

O to větší a citelnější je škoda, že do dnešních dnů u nás překlad Ginzbergova díla chyběl. Český čtenář sice obvykle bývá obeznámený s křesťanskou Biblií i s představou, podle níž Izrael je Božím lidem, leč nedostal ještě příležitost nahlédnout takto uceleně do původního, svérázného židovského způsobu uvažování a uvědomit si, že mu při posuzování výkladu Písma svatého mohou tyto *Legendy* pomoci proniknout do biblických příběhů hlouběji a umožnit mu nahlížet známé události z nového úhlu pohledu. Záhy totiž zjistí, že nejde jen o zřejmou provázanost dějů pozemských s ději nebeskými, ale i o nerozpojitelnou souvislost každého jednotlivého skutku s tajemstvím času. Ač protagonisté židovských příběhů zjevně disponují svobodnou vůlí, každičká událost se pozoruhodně osudovým způsobem vztahuje k něčemu, co se v minulosti již stalo, a zároveň k něčemu, co teprve přijde. Při dnešním zjednodušujícím pohledu na obecné dění, kdy se řada souvislostí a možných důsledků jednání ocitá do značné míry mimo rozlišovací schopnost veřejnosti, je to neocenitelné. *Legendy Židů* nás učí důležitosti osobní volby každého jednotlivce a zdůrazňují ji s elegancí, důvtipem a mimořádnou naléhavostí.

V českém překladu rozhodli jsme se nevyčleňovat díly V–VII samostatně, ale vložit pro přehlednost poznámky přímo do textu. Nutno dodat, že na rozdíl od současného překladu německého jsme usoudili, že je třeba tyto nesmírně cenné poznámky zachovat v jejich původní podobě, tedy nezkrácené a neaktualizované (jen na několika místech přidali jsme drobné vysvětlující vsuvky, zde označené hranatými závorkami). Čtenář, který bude mít o dané téma bližší zájem, najde Ginzbergovy postřehy za každým odstavcem, očíslované podle původního Ginzbergova systému a využívající většinou i původní zkratky zdrojové literatury, zde objasněné v následující kapitole. Plynulosti četby, o kterou Ginzbergovi šlo nejvíce, to zásluhou moderní tiskařské techniky nepřekáží. Pokud autor neodkazuje na cizí texty, ale na podkapitoly přímo v *Legendách Židů*, volili jsme číslování dle posloupnosti: díl, kapitola: podkapitola (např. I, 2: 1).

Co se týká převodu hebrejských a hebrejsky psaných aramejských slov do češtiny, nebylo možné vyhnout se nejednotnosti. Vzhledem k tomu, že

jména postav a míst uvedených v Bibli jsou notoricky známá, a také proto, že Ginzberg sám volil stejný přístup, hebrejské formy (např. Jehošua, Moše, Jicchak či Aharon) nepoužíváme. Místo nich uvádíme jména v té podobě, která v našem kulturním prostředí během staletí zdomácněla a jsou znamenitě vystižena zejména ekumenickým překladem Bible (tedy Jozue, Mojžíš, Izák, Áron apod.). Tradiční přepis (dodnes nejednotný) používáme velmi sporadicky – například názvy oddílů pekla Beer šachat, Tit ha-javen, Ša'arej mavet, Ša'arej calmavet apod. Mnohá slova nepřepisujeme důsledně, ignorujeme zdvojování souhlásek a často nerespektujeme šva (ševa) na začátku slova, ne tedy Šchina či Š'china, ale prostě Šechina, neboť v takové podobě jsou tato slova českému čtenáři obecně bližší. Z pochopitelných důvodů jsme se snažili text přiblížit i lidem bez bližší znalosti hebrejštiny a aramejštiny, a tak jsme většinou nepoužívali ani výrazy *midrašim*, *chajot*, *ofanim* či *keruvim*, ale obyčejné české množné číslo – midraše, chajové, ofanové či cherubové. Co se týká slov uvedených autorem v seznamu zkratk a v poznámkách hebrejským kvadrátním písmem, vynechali jsme – stejně jako Ginzberg – vokalizační znaménka. Pro zájemce je pak přiložen stručný seznam okruhů citované původní literatury, který je ovšem jen orientační (Ginzbergova fenomenální paměť pracovala s daleko bohatšími kvanty literatury). Připojili jsme též tabulky, jež čtenáři umožní rychlejší orientaci v základních posvátných knihách palestinského kánonu a získání základního povědomí o členění Tóry, pořádků Mišny, knih Mišne Tora či o měsících a svátcích židovského kalendáře.

* * *

A drobnou poznámku na závěr: možná překvapí, že u pojmu „Tóra“ zachováváme – podobně jako autor – velké písmeno i tam, kde se v textu odkazuje na „pouhé“ učení, nauku, ne na spis. Má to však hluboké opodstatnění. Pojem Tóra je nesmírně široký. Jen v nejužším slova smyslu ji můžeme ztotožnit s pěti knihami Mojžíšovými, leč často chápána je jako synonymum pojmu Tanach, tedy celé židovské Bible (jež sama o sobě není vnímána – jak činí křesťané – jako Písmo svaté, ale spíše jako Písmo svázané se svatostánkem – *ספר־הקודש*), a už od počátku byla považována za živou bytost, předcházející stvoření samotného člověka či dokonce světa. Nelze také zapomínat na její nezbytně podvojný charakter: písemný a ústní. Písemná forma chápána je jako vnější projev Tóry, jako zjevený „fyzický artefakt“, nutně doprovázený vnitřním obsahem, tedy ústní Tórou, vznikající souběžně s „hmotným“ textem. Ač prvním uceleným

písemným vyjádřením ústní Tóry je až rabínská *Mišna* z počátku 3. stol. po Kr., rozhodně to neznamená, že „příběhy, jež v Bibli křesťan nenajde“, jsou jakýmsi „dodatečným výmyslem“ rabínů odtržených od běžného života židovské komunity. Právě naopak. Ginzberg celým svým dílem především poukazoval na to, že oba tyto aspekty vznikaly synchronně a bez nich by „Tóra“ nebyla celá. K sepisování ústní Tóry byl dán důvod teprve po zničení Chrámu v roce 70 po Kr. (po tzv. churbanu), tedy po skončení období druhého chrámu (הבית השני). Koneckonců, ve zkratce to vyjadřuje i tvrzení, že „Tanach je Chrámem po churbanu“: Tóra v užším slova smyslu (pět knih Mojžíšových) představuje velesvatyni, Proroci svatyni a Hagiografa (Spisy) chrámové nádvoří. Jinými slovy: hmotný Chrám zmizel, leč přijal podobu duchovní, kterou nikdy neztratil a nikdy ani ztratit nemůže.

Václav Petr

AUTOROVA PŘEDMLUVA K I. DÍLU

---

*Co nikdy nikde neodehrálo se, nikdy nezestárne.
Was sich nie und nirgends hat begeben, das allein veraltet nie.*

Johann Christoph Friedrich von Schiller: *An die Freunde*, 1785

Ti, kteří termín „rabínská“ vztahují na židovskou literaturu postbiblických dob, považují judaismus pozdější epochy za cosi odlišného od biblického judaismu, dokonce za cosi přímo protikladného. Jsou to badatelé, kteří se domnívají, že židovský národ přestal existovat v okamžiku, kdy ztratil politickou nezávislost. Judaismus pozdější epochy považují za judaismus synagogy, jehož mluvčími byli učenci, rabíni. To, co podle nich z této fáze vzešlo, bylo spíše produktem školy, nikoli praktického, pulzujícího života. Rabínský teologický systém byl podle nich vykonstruován z materiálů poetické fantasmagorie, často z výplodů duševně nemocných vizionářů. Pohádky a spontánní lidové výtvořiny, jež na sebe vzaly podobu posvátných legend židovské literatury, označovány jsou jako rabínský výklad Písma a šmahem jsou odsuzovány jako *nugae rabbinorum* – rabínské nesmysly.

Leč stejně jako jméno ulpí na člověku, člověk ulpívá na jménech. Primitivní divoch považuje jméno za součást samotné esence osoby nebo věci. Dokonce i na pokročilých stupních kultury se soudy nevynášejí vždy ve shodě s fakty jako takovými, ale spíše ve shodě se jmény těmto skutečnostem přidělenými. Současný pohled na rabínskou literaturu je toho příkladem názorným. Pozdější období zdědilo poněkud zkreslený pohled na literaturu označovanou jako „rabínská“. Názor, že je tato literatura ryzím produktem učenců, dokonce převládá i mezi těmi dnešními odborníky, kteří k výzkumu přistupují nepředpojatě a s otevřenou myslí. Leč pravdou je, že nejvýraznějším znakem této literatury je její lidový charakter.

V židovském pojetí nepředstavují pojmy škola a domov protiklad. Židé studují doma a žijí ve školách. V jejich společenství neexistuje vrstva či třída učenců, jež vydělovala by se z účasti na záležitostech života praktického. Ani co se samotné halachy týče, nelze říci, že by se rabíni zabývali

převážně teoretickými principy zákona. Spíše je zajímaví konkrétní jevy každodenního života. Pokoušejí se je pojmut, uchopit a formulovat. Co platí pro halachu, platí pro agadu, dokonce v daleko větší míře. Agada je lidová hned ve dvojm smyslu: je určená pro lid a lidem byla převážně vytvořena. Hovořit o „agadě tanajců a amorajců“ je stejně nesmyslné, jako hovořit o „legendách Shakespearových nebo Scottových“. Starověcí autoři a jejich moderní protějšky ve své profesi bez rozdílu vycházeli z toho legendárního materiálu, s nímž přicházeli bezprostředně do styku.

Soudilo se, že agada žádné lidové legendy neobsahuje a že je tudíž tvorem čistě umělým, akademickým. I při zběžném pohledu na židovskou pseudepigrafickou literaturu, která agadu předcházela o několik století, je však neudržitelnost tohoto názoru naprosto zřejmá. Možnost, že by agada čerpala z pseudepigrafů, vylučují historická fakta. Synagoga se od pseudepigrafů, jež se staly oblíbenou četbou mezi sektáři a křesťany, distancovala již velmi záhy. Vnitřní souvislost mezi obojím typem literatury je však velmi těsná. Jediným podstatným rozdílem je, že v agadě převládá midrašická forma, zatímco v pseudepigrafech forma parenetická nebo apokalyptická. U prvního typu se proto společný prvek vymyká formě midrašické, u druhého formě parenetické.

Folklor, pohádky, legendy a všechny jim příbuzné formy vyprávění jsou v terminologii postbiblické židovské literatury zahrnuty pod pojem „agada“. Tento výraz lze sice slovně opsat, ne však přeložit. Ať už se tato vyprávění vztahují k čemukoli, na jedné straně lze je charakterizovat odvozením z Písma Svatého, na druhé straně tím, že mají povahu příběhu. Tímto dualismem obecně lze shrnout základní rysy všech legend židovských. Před více než osmnácti staletími učinil židovský historik Josephus zásadní postřeh: „I kdybychom zbaveni byli bohatství našeho, měst našich či jakékoli jiné výsady, náš nesmrtelný zákon přežije.“ Slovo, jež chtěl použít, ovšem nebyl zákon, ale Tóra, jen pro ně nenašel v řečtině vhodný ekvivalent. O tisíc let později vyjádřil zpěvák synagogy své pocity a shodnou myšlenku hebrejsky: „Město svaté a veškerá jeho města dceřiná zneuctěna jsou, v troskách válí se, jejich ozdoby vypleněny, jejich nádheru oko již nespatří. Nic nezůstalo nám, jen jediný poklad věčný – svatá Tóra sama o sobě.“

Čím žalostnější vedl židovský lid život, tím intenzivněji pociťoval potřebu hledat útočiště v minulosti. Jako jediný pozůstatek dřívější národní nezávislosti přetrvalo Písmo, nebo abychom použili židovský termín, Tóra. Tóra se stala magickým nástrojem, s jehož pomocí mohla neradostná přítomnost vyblednout v záři nádherné vzpomínky. Písmu byla přidělena

úloha poskytovat potravu mysli i duši, intelektu i představivosti. Výsledkem je halacha a agada.

V postbiblických časech tudíž fantazie lidu nezanikla. To jen minulost určila, kudy se imaginace bude ubírat.

Lid toužil po zábavě nejen v mladších dobách, ale i v těch starších. Rozdíl spočíval v tom, že dříve lid nepodřizoval tematiku tomu, co na očích měl; čerpal ze studnice minulosti. Události z dávných dějin Izraele tudíž nejen studoval, ale také denně opakovaně prožíval. Lid proto nemohl odolat nutkání podrobit příběhy kritickému rozboru. Náboženská reflexe podstaty lidových mýtů a pohádek, jejichž základním záměrem bylo potěšit, a legend, jež představovaly lidový verdikt vynesený nad dějinami – to všechno stmelilo se v produkt kompaktní. Fantazie židovského lidu zaobírala se minulostí zobrazenou v Bibli, a z toho důvodu měly všechny její výtvořiny biblický podtext. To vysvětluje osobitou formu agady.

Spontánní lidový výtvor se nicméně často zachovává jen v té formě, v jaké zapůsobil na citlivou duši básníka nebo na spekulativní mysl učenice. Židovské legendy uchovávaly se v původní podobě jen vzácně. Předávaly se v midrašické formě, tedy jako exegeze Písma. Učitelé agady, v talmudu nazývaní se *rabanan de-agadta*, nebyli žádní folkloristé, od nichž dala by se očekávat věrná reprodukce legendárního materiálu. Byli to především homiletičtí vykladači, využívající legendy primárně k didaktickým účelům. Jejich ústředním záměrem bylo navázat těsné spojení mezi Písmem a lidovou tvořivostí. Poskytovali tak pevné základy lidové představivosti a zajišťovali jí dlouhodobou životnost.

Jedním z nejdůležitějších úkolů moderního výzkumu agady je jasně rozlišit mezi původními prvky a pozdější učenou přístavbou. Lze říci, že v tomto směru nejsme ještě ani na začátku. Dokud se to však rozlišit nepodaří, bez začlenění dodatečných prací učenců do výtvořin lidové představivosti nelze biblické legendy Židů reprodukovat.

V předloženém díle *Legendy Židů* jsem učinil první pokus shromáždit z původních zdrojů veškeré židovské legendy, jež se týkají biblických postav a biblických událostí, a podat je v co nejúplnější a nej přesnější možné podobě. Nepoužívám výraz „rabínské“, ale raději „židovské“, protože zdroje, z nichž jsem čerpal, se na rabínskou literaturu neomezují. Vzhledem k tomu, že k podrobnějšímu popisu zdrojů využiji více příležitostí, postačí nyní následujících pár slov.

Prvořadou důležitost mají díla talmudické midrašické literatury, jež zahrnují období od druhého do čtrnáctého století a jež obsahují hlavní část

židovského legendárního materiálu. Co do obsahu, i když ne vždy co do formy, jsou jim příbuzná díla odvozená z targumů, z nichž nejstarší verze vznikaly nejdříve ve čtvrtém století, nejmladší nejspíše v desátém století. Midrašická literatura v útržcích se zachovala. Mnohé z agad, citovaných středověkými autory, ve sbírkách dosud nemáme. Proto nezanedbatelné počty zde přetištěných legend převzaty jsou od středověkých komentátorů Bible a homiletických vykladačů. Měl jsem štěstí, že jsem získal i některé fragmenty midrašů, od nichž k dispozici máme jen moderní rukopisné kopie.

Pokladníci citátů ze ztracených midrašů představují také starší práce kabalistické. Právě mezi kabalisty a později i mezi chasidy vznikaly nové legendy. Literární díla sepsaná stoupenci těchto dvou směrů byla tudíž pro můj záměr nesmírně důležitá.

Židovské legendy je navíc možné sbírat nejen ve spisech samotné synagogy; objevují se i ve spisech církevních. Některé židovské práce, jež synagoga zavrhla, byly církví křesťanskou přijaty a opatrovány. Tato literatura se obvykle řadí do apokryfů a pseudepigrafů. Z hlediska studia legend mají apokryfní knihy druhořadou hodnotu, ale pseudepigrafické spisy jsou mimořádně důležité.

Posledně zmíněné texty působí impozantním dojmem už jen svým rozsahem. Kromě řeckých rukopisů helénistických Židů obsahují rovněž latinské, syrské, etiopské, aramejské, arabské, perské a církevněslovanské překlady pořízené přímo nebo nepřímo z židovských prací palestinského nebo helénistického původu. Využití těchto pseudepigrafů ovšem vyžaduje značnou opatrnost. Téměř všechny příkrášleny jsou křesťanskými interpolacemi. V některých případech byla původní forma pozdějšími dodatky potlačena natolik, že na první pohled nepoznáme, zda máme co do činění s legendou židovskou nebo křesťanskou. Jsem však přesvědčen, že pseudepigrafický materiál, který jsem zde využil, je bez sebemenšího stínu pochybností židovského původu, a proto jej nebylo možné v práci tohoto typu opominout.

Pokud jde o pochopení židovských legend, je nutné vycházet z rabínských autorů, ne z pseudepigrafů. Rabíni představují hlavní proud židovského myšlení a cítění; autoři pseudepigrafů pouze spodní proud reprezentují. Pokud došlo na to, že synagoga pseudepigrafy zavrhla a církev přijala je s okázalou přízní, žádná ze stran se k tomu nerozhodla libovolně či náhodně. Pseudepigrafy vznikaly v kruzích, v nichž již existovaly zárodky později se šířícího křesťanství. Církev je proto může z oprávněných důvodů považovat za své.

Během práce na některých apokryfních a pseudepigrafických spisech jsem shledal, že je výhodné citovat anglické překlady, jež pořídili jiní, ale jen do té míry, do jaké se jejich styl shodoval s obecným stylem předložené knihy, v níž jsem si z těchto důvodů dovolil mírné verbální změny. V podrobnostech jsem se přirozeně řídil vlastní koncepcí zpracovávaného tématu, kterou zevrubně ospravedlnil jsem v poznámkách.

Kromě pseudepigrafů halí se do křesťanského hávu i jiné židovské prameny. Pevnou součástí rozsáhlé literatury církevních otců jsou mnohé židovské legendy, jež bychom v židovských knihách marně hledali. Proto jsem si dal zvlášť záležet na tom, abych využil spisy otců co nejvíce.

V důsledku nepřehledného množství použitého materiálu bylo nemožné podat jazykovou interpretaci každé legendy. To by vyžadovalo třikrát větší prostor, než jaký jsem měl k dispozici. Z toho důvodu mohu tvrdit, že je moje práce úplná jen co do obsahu. Z hlediska formy nutně trpí zkratkovitostí. Pokud vyskytly se protichůdné verze téže legendy, uvedl jsem v textu pouze jednu. Druhou nebo další verze uvedl jsem v poznámkách, nebo – pokud to bylo proveditelné – spojil jsem je v jedinou typickou legendu, jejíž složky jsem analyzoval v poznámkách. V jiných případech považoval jsem za užitečné citovat na jednom místě jednu verzi, ostatní pak na jiných vhodných místech. Vyhovět jsem tak chtěl záměru předložit čtenářům látku pokud možno plynule a proud vyprávění nepřerušovat. Z toho důvodu vyhnul jsem se tradičním frázím, jako „někteří říkají“, „soudilo se“, apod. Tu a tam se proto rozpojily i pasáže, jež k sobě patří, což však nelze považovat za vážný nedostatek, neboť rejstřík na konci díla podává logické uspořádání materiálu, jež i náročného badatele uspokojí. Rovněž neváhal jsem pojednat o téže osobě v různých kapitolách. Tak například mnoho legend se věnuje Jákobovu životu, ale ty, jež se zabývají patriarchovými posledními lety, se neobjevují v kapitole nesoucí jeho jméno, neboť jsou k dohledání v kapitole věnované Josefovi – jakmile vstoupí na scénu syn, logicky se stává ústřední postavou, a tak život a skutky otce ustupují do pozadí. S ohledem na nedostatek prostoru muselo být samotné biblické podání legend vypuštěno – zajisté nikterak trestuhodné opominutí, když uvážíme širokou obeznámenost, kterou lze v souvislosti s těmito příběhy předpokládat.

Třetím důsledkem velkého rozsahu zpracovaného materiálu byla rozumná myšlenka rozdělit ho do několika svazků. Odkazy na literaturu, vysvětlivky použitých pramenů a předložených interpretací a zejména četné korekce midrašických a pseudepigrafických textů, jimiž se řídila moje koncepce takto opravených pasáží, najde čtenář v posledním, čtvrt-

tém svazku, který bude rovněž obsahovat Úvod do dějin židovských legend, množství odboček od tématu a rejstřík.

Vzhledem k tomu, že první tři svazky jsou již téměř v kompletní podobě v rukou tiskařů, dovoluji si vyjádřit naději, že celé dílo v dohledné době již vyjde a jednotlivé díly budou na sebe navazovat v krátkých intervalech.

Louis Ginzberg
New York, 24. březen 1909

AUTOROVA PŘEDMLUVA K POZNÁMKÁM K I. A II. DÍLU

Čtenář, jenž blíže chce se seznámit s cílem a účelem knihy *Legenda Židů* a s metodou a autorem zvoleným systémem, najde nezbytné informace v předmluvě k prvnímu dílu. Rád bych však k této předmluvě přidal pár poznámek, jež čtenáři budou užitečné jako průvodce po poznámkách k 1. a 2. dílu.

První až čtvrtý díl knihy, představující Bibli tak, jak reflektována je v židovské představivosti a fantazii, nejsou určené pro odborníka, ale především pro běžného čtenáře. Chci se odvážit tvrdit, že další dva díly vysvětlivek poskytnou čtenáři nebyvalou příležitost číst stovky legend ve spojitě formě, místo aby je byl nucen shánět v rozsáhlé židovské literatuře, sepsané v rozmezí dvou tisícovek let, a v křesťanských spisech, jež vznikaly během mnoha staletí. Tím, že jsem materiál shromáždil a uspořádal, zamýšlel jsem především předložit čtivý text a vyprávět zajímavý příběh.

Pátý a šestý díl, jež obsahují poznámky k prvním čtyřem dílům knihy, jsou však přednostně, i když ne zcela výlučně, určeny badatelům. Materiál, jímž se zabývají, je podle názoru autora takového charakteru, že bude zajímat nejen badatele v oblasti tradičních legend židovského národa, ale i v oblastech jiných disciplín vědních. U badatelů v oboru srovnávací folkloristiky vzbudí pozornost nejen hojnost materiálu pro studium, ale i skutečnost, že jde o materiál židovský. Židy lze bez nadsázky považovat za velké šířitele folklóru. Evropané osvojili si množství legend, jež vznikaly v Egyptě nebo Babylónii, zatímco četné evropské pohádky našly si cestu do Asie prostřednictvím Židů. Židé na svých poutích z Východu na Západ a zase zpátky, ze Západu na Východ, přinášeli produkty východní obrazotvornosti západním národům, aby pak lidu Orientu předali výtvoří západní imaginace.

Nebezpečí zaměňovat obecné přesvědčení za lidovou *víru* je veliké. Při mnoha příležitostech poukazyval jsem na metodologickou chybu některých teologických škol, jež pokoušejí se vykreslit židovské náboženství v umělém světle lidové fantazie. Cožpak lze popřít, že se lidová zbožnost – *Volksfrömmigkeit* – obráží v lidových legendách? Pakliže to platí o legen-

dách obecně, o židovských legendách to platí o to víc, zejména v těch případech, kdy se židovská obrazotvornost pojí s událostmi biblickými, postavami biblickými a učením biblickým. Stvoření, vyvolení Izraele, Tóra, zásluhy otců, odměna a trest a mnoho podobných otázek staly se předmětem zájmu nejen židovského způsobu myšlení, ale i židovské obrazotvornosti. Dobře se ví, že člověk nemůže to či ono bezpečně pochopit bez nutného přesahu – nemůže dané věci porozumět bez zjišťování, jak se tato věc vztahuje ke kontextu. Pokud chceme porozumět lidem, nestačí studovat jejich způsob myšlení a představitivosti, ale také vzájemný vztah mezi myšlením a imaginací. Téměř polovina tohoto svazku je proto určena nejen těm, kteří studují židovské myšlení náboženské, ale i těm, kteří studují židovský folklór.

Jednou z význačných charakteristik toho, co je mezi lidem vnímáno jako „módní“, je konzervatismus a tíhnutí ke starému. Tuto skutečnost patrně nejnázorněji a nejpřesvědčivěji dokládá – bez ohledu na staletí, jež dělí pseudepigrafy a midraše – těsná příbuznost literatury pseudepigrafické a agady rabínské. Studium vzájemných vztahů mezi těmito dvěma větvemi židovské literatury je úchvatné, avšak nachází se teprve ve skromných počátcích. Židovští učenci se do značné míry studiu pseudepigrafů vyhýbali, zatímco nežidovští učenci zase ignorovali zdroje rabínské. V této disciplíně bylo tudíž učiněno jen velmi málo. Ve zde předložených dvou svazcích poznámek najdete nejen stovky paralel mezi zdroji rabínskými a pseudepigrafy, ale také množství zevrubných rozborů pseudepigrafů, zejména pak rozbor jejich vztahu k agadě. Abych zmínil alespoň dva příklady: knihám Adamovým, tj. *Životu Adama a Evy (Vita Adae et Evae)* a *Apokalypse Mojžíšově (Zjevení Mojžíšovu)* je věnováno deset stran a srovnatelný počet stran také knihám Henochovým.

To, co právě zmínil jsem o vztahu mezi literaturou pseudepigrafickou a agadou, lze aplikovat *mutatis mutandis* i na vztah mezi Filónem Alexandrijským a rabíny. Jen o hrstce židovských autorů psalo se tolik jako o Filónovi. A přesto dodnes nebyla zodpovězena nejdůležitější otázka, jež se s ním pojí. Byl Filón (Philo Iudaeus) židovským myslitelem s řeckým vzděláním, nebo řeckým filosofem se vzděláním židovským? Podle mého názoru by k řešení tohoto problému mohly přispět přčetné odkazy v mých poznámkách, týkající se značné podobnosti názorů zastávaných rabíny a Filónem. Zvláště chtěl bych upozornit na ty poznámky, jež ukazují, že mnohé Filónovy zdánlivě filosofické výroky lze po zevrubnějším rozboru považovat za zřetelně rabínskou doktrínu, jejíž filosofický nádech lze snadno pominout.

Navzdory tomu, že církev již záhy snažila se uzurpovat si roli jediného nefalšovaného interpreta Bible, nacházely si do ní cestu i pozdější produkty židovské imaginace. Kanály, jimiž vstupovaly do křesťanského světa, byly dvojí. Už na samotném počátku přijala církev pseudepigrafickou literaturu a helénistické spisy, zejména spisy Filónovy. Kromě literárního vlivu pozdějšího judaismu na církev je třeba nezapomínat i na sdělení židovských mistrů předávaná ústně jejich křesťanským učedníkům. Pod vedením židovských učitelů nestudovali Bibli jen církevní otcové – Órigenés, Eusebios, Efrém, Jeroným a další –, kteří si, jak známo, osvojili značné množství židovských legend. Pod bezprostředním židovským vlivem se vzdělávali i Tertullianus, Lactantius, Ambrož, Augustin a mnozí další církevní učitelé a vůdci. Je pravda, že ač otcové církevní někdy pohrdlivě hovoří o *fabulae Judaicae*, mnohem častěji přijímají tyto „fabulae“ za své – a odmítají přiznat zdroj, z něhož čerpali. Doufám, že zde předložený rozsáhlý materiál ze spisů církevních otců, který dokládá jejich závislost na židovských tradicích, ocení badatelé zabývající se literaturou patristickou. Ty, kteří studují literaturu židovskou, bude naopak zajímat, že mnohý agadický materiál, s nímž se v židovské literatuře poprvé setkáváme v midraších ze 7. nebo 8. století či dokonce později, byl církevním otcům předáván v podobě židovské tradice během 5., 4. či dokonce 3. století. Patristická literatura navíc nejednou vrhá světlo na vznik agady, která často vděčí za svou existenci snaze vyvrátit křesťanskou interpretaci Bible. Zajímavý příklad takové agady je zmíněn v samotném začátku tohoto dílu v poznámce č. 3.

Problémy, s nimiž autor musel se potýkat, byly mnohdy natolik rozličné a různorodé, že bylo prakticky nemožné vypořádat se s nimi beze zbytku. Snažil jsem se nicméně – a doufám, že jsem v tom nezklamal – předložit legendární materiál v podobě co nejúplnější. Jen velmi vzácně byste mohli identifikovat židovské legendy, jež by se týkaly biblických událostí nebo postav a jež by v rámci těchto sedmi svazků zmíněny nebyly. Pokud má ta která legenda několik verzí, zmiňuji je, pokud jsou podstatné. V opačném případě odkazuji na zdroje, nezbytné pro zevrubnější studium. Za vhodné považoval jsem poskytnout odkazy na všechny paralelní pasáže z původních pramenů a ve většině případů nechybí ani nepatrné odchylky. Pořadí pramenů volil jsem chronologicky tak, že starší zdroje uvádím před zdroji mladšími. Pořadí může být někdy opačné, a to tehdy, je-li text založen na mladším zdroji, protože byl mladší pramen důležitější nebo úplnější.

Záměrně vyhýbal jsem se odkazům na sekundární prameny. I když často zvykem bývá citovat Rašiho, *Jalkut Šimoni* či jiné středověké autory

a prameny židovských legend, zmiňuji tyto zdroje v poznámkách jen tehdy, když obsahují materiál, který ve starší literatuře dohledat nelze, nebo nějakou jinou důležitou verzi.

Odkazy na moderní autory zabývající se agadou či obecně folklórem uvádím jen velmi zřídka. Existuje ohromné množství doktorských disertací, převážně v němčině, jež pokoušejí se zobrazit život významných biblických postav tak, jak podán je v agadě. Přínejlepším však představují jen správné překlady některých úseků sbírky *Midraš raba*. Nebylo nutné odkazovat se na překlady, neboť poznámky jsou určeny těm, kdo schopni jsou pracovat se zdroji původními. Právě z tohoto důvodu neuvádím vysvětlivky k citovaným textům, pakliže jsou dohledatelné v komentářích. Vysvětlivky uvádím v poznámkách tehdy, když tak komentátoři neučinili nebo když se s komentátory názorově neshodují. Vzhledem k tomu, že polemiku bytostně nesnáším, důvody, proč názory druhých badatelů odmítám, uvádím rovněž jen zřídka.

Co týká se folkloristické literatury obecně, řídil jsem se předpokladem, že každý badatel v oboru srovnávací folkloristiky obeznámen je se standardními díly autorů, jako Johannes Bolte a Jiří Polívka, Cosquin, Child, Clouston, Hartland, Grässe, Hertz, Ernst Köhler, W. O. E. Oesterley a další velcí mistři této disciplíny. Bylo by nošením dříví do lesa, kdybych upozorňoval na přečetné paralely, jež jsou v těchto dílech obsaženy, s legendami židovskými. Vztah židovských legend k legendám národů ostatních bude badatele v oboru folkloristiky nesmírně zajímat, ale diskuse o něm již zcela přesahuje rámec této knihy.

Často se stává, že folkloristický motiv opakuje se v nejrůznějších legendách, jež se od sebe navzájem po formální stránce značně liší. V takových případech se odkaz týká textu příbuzné legendy nebo poznámky, jež se k ní vztahuje. Badatele však upozorňuji, že v zájmu pochopení smyslu takového odkazu je nezbytné přečíst text i poznámku. Abych vyhnul se zbytečnému opakování téhož odkazu, vyjde ještě sedmý svazek, který bude obsahovat rejstřík všech pasáží textu i poznámek, jež se k sobě vzájemně vztahují. V rejstříku bude uvedena i kompletní bibliografie děl citovaných v poznámkách. V zájmu usnadnění orientace je však k tomuto svazku připojen seznam zkratk názvů citovaných knih. Citace uvádím způsobem obvyklým, žádné zvláštní pokyny nejsou nezbytně nutné pro badatele, kteří dovedou pracovat s prameny v originále. Názvy helénistických a patristických děl uvedeny jsou latinsky, citovaná vydání jen stěžejní, obecně uznávaná. Například většina spisů církevních otců citována je podle monumentálního díla *Patrologia Graeca* a *Patrologia Latina*, jež redigoval

Jacques Paul Migne. Při citování děl Filónových zachovával jsem údaje ze starších vydání s ohledem na čtenáře, kteří nemají k dispozici stěžejní vydání Leopolda Cohna a Paula Wendlanda. Téměř všechny v poznámkách zmíněné hebrejské práce měl jsem možnost studovat na základě jejich prvního vydání. V citacích talmudických, midrašických a podobných děl však kromě stěžejních vydání často uvádím i vydání běžná.

Při transliteraci hebrejských slov řídil jsem se pravidlem zavedeným v díle *Jewish Encyclopaedia*, leč vzhledem k potížím typografickým vynechal jsem znaménka diakritická. Písmeno ה (he) a ח (chet) proto přepisuji jako H, písmeno כ (kaf) a ק (kuf) jako K, písmeno ט (tet) and ת (tav) jako T a písmeno צ (zajin) a צ (cade) jako Z.*

* český přepis je zde ovšem nutně jiný a méně důsledný – viz předmluvu.

Např. laryngály ל וּ přepisujeme nerozlišeně apostrofem, většinou uprostřed slova, případně na začátku, ne na konci (pozn. překlad.).

Poznámky beze zbytku byly připraveny do tisku již před více než pěti lety. Za zpoždění vydání rozhodně nelze vinit autora. I když je však šestý svazek s poznámkami ke svazkům 3 a 4 v tisku již dlouho, s potěšením mohu oznámit, že brzy již vyjde. Doufám též, že sedmý svazek, který bude obsahovat exkurzy, rejstřík a bibliografii, se příliš neopozdí.

V závěru předmluvy jsem nucen vyjádřit hluboký zármutek při pomýšlení, že dr. B. Halper, jenž mi byl velice nápomocen při přípravě svazků do tisku, opustil předčasně naše řady. S oddaností přítele a zájmem učence učinil pro toto dílo mnohem víc, než by se dalo očekávat i od toho nejsvědomitějšího redaktora. Jeho úmrtí představuje těžkou ztrátu nejen pro vzdělanost židovskou, ale i pro jeho přátele, kteří na něho budou vzpomínat vždy s láskou a sympatiemi.

New York, 24. duben 1925
Louis Ginzberg